

Joop Walhain

**DE BOKKEN EN
DE SCHAPEN**
PATRICK VAN DEN HANENBERG & HILDE SCHOLTEN

Een gezongen geschiedenis

*Docenten met gitaar of
accordeon gaan gouden
tijden tegemoet.*

*Samenwerking met CKV,
profielwerkstukken met
muziek of Nederlands,
optredens tijdens licht-
klassiek schooltheater;
dit boek opent vele
mogelijkheden.*

*Kortom: een verrijking
van ieders lesrepertoire.*

**Patrick van den Hanenberg
& Hilde Scholten,**
**'De bokken en de schapen –
gezongen geschiedenis van de
twintigste eeuw'**
(Nijgh & van Ditmar, Amsterdam
2001) 511 blz., € 22,75.

*'Je moet maar niet geloven wat de
mensen je vertellen
Over een goeie ouwe tijd die is
voorbijgegaan
Waar in het leven sudderde op
peteroliestellen
En iedereen godvrezend was,
tevreden en voldaan
De tijd dat alle wangen net zo blonken
als de stoepen
Van louter melk en honing en des
zondags krentenmik
Die heeft misschien gegolden voor
geselecteerde groepen
Maar nooit voor doodgewone mensen
zoals jij en ik.'*
(Jan Boerstoel, 'De goeie ouwe tijd
heeft nooit bestaan' (1977) 366.

Veel geschiedenisdocenten verzamelen potentieel lesmateriaal over uiteenlopende onderwerpen. Wie *De bokken en de schapen*, een gezongen geschiedenis van Nederland in de afgelopen eeuw, aanschafte, verrijkt zijn lesrepertoire met 240 chansons, smartlappen, hatelijkheden, mijmeringen en getuigenissen. Een docent, wiens leerlingen een stevige kennisbasis hebben van een periode of thema uit de Nederlandse geschiedenis, kan met de liedjes de kennis operationaliseren en het verleden tot leven wekken. De teksten bieden ruime mogelijkheden tot het stellen van vragen, ordenen, inleven en verklaren.

Wat suggesties

Vier jaar geleden waren de eindexameneerlingen specialisten in Nederlands Fin de Siècle. Ze hadden kennis van de politieke en maatschappelijke problemen uit de periode 1880-1919 en kenden het palet van politieke

ideeën, van antirevolutionair tot anarchistisch. De liedjes uit het eerste hoofdstuk '1900-1910 Vrijheid en gelijkheid gaan niet samen' blijken verbeeldingen van die stofomschrijving 'Een nieuwe eeuw. Nieuwe verhoudingen'. Koos Speenhoff doet een boosaardige uitval naar de Vrije Vrouwen (1904). Eduard Jacobs bezingt de teloorgang van een Werkmanskind (1905). Nico de Haas zet een kneuterige burgergezin, tevergeefs wachtend op de trein naar Artis, tegenover de heroïek van de Spoorwegstaking (1903) en van 'Hij die niet slaapt ... de ruige proleet, daar voor op de locomotief'. En natuurlijk worden Abraham Kuyper en zijn zedelijkheidswetgeving (1911) op de hak genomen.

Nast de benadering per lied of thema biedt het boek de mogelijkheid om de leerlingen te vragen chansonniers als Speenhoff of Jacobs een plaats te geven in het politieke of levensbeschouwelijke spectrum van hun tijd. Bij Youp van 't Hek zal dat geen probleem opleveren maar de leerlingen zullen goed moeten lezen en redeneren om Eduard Jacobs politiek te plaatsen. Hoewel sociaal zeer bewogen, is hij waarschijnlijk geen SDAP-er geweest vanwege zijn spot met de zedelijkheidswetgeving. Waarschijnlijk heeft hij een links-liberale voorkeur gehad. Zo kan een leerling redeneren. Luisterend naar Koos Speenhoff kunnen leerlingen tot de ontdekking komen dat diens hilarische kwaadaardigheden hem buiten de gegeven indelingen houden. Hij hoort nergens thuis. Hij is tegenover al zijn onderwerpen hatelijk of larmoyant. Het zou interessant zijn

de leerlingen te vragen of zij een mogelijk verband zien met het feit dat Speenhoff in de Tweede Wereldoorlog de verkeerde vrienden koos.

Aan de liedjes van Jacques van Tol kunnen leerlingen dezelfde vragen stellen. Wie is hij? Waar staat hij? In de jaren dertig schrijft hij 'De kleine man' voor Louis Davids. Tijdens de oorlog is hij op de radio als Paulus de Ruiter en schrijft het anti-Britse NSB-hatelijkheidsliedje 'Er is nog nooit een Engelsman gestorven'. Maar uit dezelfde jaar (1944) stamt ook 'Als op het Leidseplein de lichtjes weer eens branden gaan' geschreven voor Snip en Snap.

Van Jacques van Tol staan geen liedjes van na de oorlog in het boek maar de leerlingen kunnen elders vinden dat hij onder andere 'Mijn ideaal' voor Corrie Brokken schreef en 'Jans Pommerans' voor Ria Valk. De raadselachtige Jacques van Tol is onvoorspelbaar, verwarrend en een discussie (of praktische opdracht) waard.

Weer een andere benaderingswijze is mogelijk aan de hand van de vraag: continuïteit of niet?

Uit 'De vrije vrouwen' van Koos Speenhoff (1904):
'Nacht en dag vergaderingen
Houdt de vrije vrouwenkliek
Over slappe zuigelingen
Over wereldpolitiek.
Hoor ze kletsen, hoor ze lallen
Over liefde en geluk.
Moet zo'n schepsel ooit bevallen
Is 't van een ingezonden stuk.

En uit 'Vrouwencafé' van Guus Vleugel en Frans Halsema (1981):
'In het vrouwencafé voelt geen mens
zich bekocht
Want daar soppen de dijen in 't
hitsige vocht
Daar zwabberen de borsten, niet
langer beknelde
Daar is Anja de God, daar is
Anja de belt...
In het vrouwencafé, bij het raam
op de grond
Daar huikt de praatgroep van Pijkel
in 't rond
Daar gaan de verhalen van 't
grimmige lot
Dat de vrouwen een prooi maakt
van mannengenot.'

(De woordspeling Anja de belt, het verschijnsel vrouwencafé, de afschaffing van de beha's en wie Pijkel Schröder was, worden in voetnoten uitgelegd.)

Deze teksten noodzaken de docent om de grinnikende klas ook het enigszins weemoedige 'Er is een land waar vrouwen willen wonen' van Joke Smit (1981) voor te leggen en 'continuïteit of niet?' aan de orde te stellen.

De didactische mogelijkheden, die het boek bergt, dienen zich in nog dichter getal aan in '1950-1960 Minder saai dan het lijkt', '1960-1970 Relderelder!' en '1970-1980 Over olie en jus d'orange', de periode van de eindexamenstof van 2003 en 2004.

Eli Asser ('Bijlmermeer'), Jaap van de Merwe ('Geen interesse, meneer Kerk') en Guus Vleugel ('Arme Ouwé') kunnen met een lach en een traan ook deze stofomschrijving tot leven wekken.

Mogelijke vragen waarmee leerlingen de muzikale en poëtische bronnen kunnen onderzoeken zijn:

- Probeer eerst in één of twee zinnen te formuleren waar het lied over gaat.
- Welke vragen roept de tekst bij je op?
- Welke historisch interessante informatie bevat het lied?
- Met welk doel zal het lied geschreven zijn?
- Geef een of meer tekstfragmenten waaruit de visie van de zanger blijkt.
- Hoe representatief is het lied voor de groep waaruit de zanger afkomstig is?
- Hoe betrouwbaar is het lied als historische bron?
- Heeft het lied in onze tijd dezelfde betekenis als destijds? Licht je antwoord toe.

Is dit wel verantwoord?

Didactisch is het bijzonder wat een leerling van bij voorbeeld 3 Havo in 2002 doet, wanneer hij 'Over de Muur' van Harrie Jekkers uit 1984 of 'Arm Den Haag' van Willem Wilmink uit 1975 begrijpt en misschien zelfs mooi vindt. De leerling selecteert aanvankelijk de historische kennis, die hij (vermoedelijk) nodig heeft om het liedje te begrijpen, legt daarna verbanden tussen de kennisfragmenten en reconstrueert het verleden. Niet hét verleden, maar een verbeelding van het verleden door iemand die vermoedelijk begin jaren tachtig heeft meegelopen in de grote vredesdemonstraties tegen de kruisraketten of een Indische Nederlander die in het gure Den Haag sterft van heimwee naar hibiscus en Tempo Doeloe. Een leerling maakt zo hoogwaardige capriolen en de voor de inleving noodzakelijke feitenkennis zal er eerder door beklijven.

Opbouw van het boek

Hilde Scholten, jarenlang in dienst van het Theater Instituut Nederland, nu werkzaam bij de AVRO en Patrick van den Hanenberg, geschiedenisdocent en theaterjournalist, hebben de liedjes in tien decennia, chronologisch, geordend. Dat wil zeggen dat de geschiedenisdocent geen ordening op thema's aantreft. Liedjes over Nederland en Indonesië staan bij voorbeeld verspreid over de eerste zes hoofdstukken van het boek.

In '1910-1920 Bij de Buren is er brand' kan men naast de liedjes over 'Nederland is er gelukkig niet bij' en 'Moeten we neutraal zijn?' ook liedjes over de zedelijkheidswetgeving van 1911 vinden. Dat zal voor geschiedenisdocenten geen probleem zijn.

Er is een personenregister, waarin Mussert met zeven treffers wint van Wilhelmina met vijf treffers. Er is een titelregister en in het zakenregister levert Nederlandsch-Indië 38 hits op, provo 10 en gasterbeid(ers) 14. Ieder hoofdstuk is voorzien van een korte inleiding, geschikt voor wie de jaartallen van het decennium niet onmiddellijk een historisch panorama oproepen. In bijna ieder liedje – het minst uiteraard in het laatste decennium – worden onbekende of vergeten woorden, woordspelingen of dubbelzinnigheden verklaard. 'Glück auf': mijnwerkersgroet, 'misjpoeg': (jiddisch) familie, 'pettycoats': wijd uitstaande onderrokken, maar ook NSB-er, devaluatie, kabouter, Willem Duys, Little Rock, perestrojka en Diana, worden toegelicht. Het boek is door Patrick van den Hanenberg op die manier toegankelijk gemaakt voor leerlingen. Ongeveer 65 illustraties, meest spotprenten, geven de gelegenheid om tekst, muziek en beeld geïntegreerd aan te bieden.

De cd

Bij het lezen zal menigeen denken 'Jammer dat ik de liedjes niet in de klas ten gehore kan brengen. Dat zou de vreugde verdubbelen.'

Daar is gelukkig rekening mee gehouden. Quintessence Entertainment brengt onder het label Nikkelen Nelis drie cd's uit met zestig liedjes uit het boek. De cd's zijn te koop in de gewone platenzaak.

Catalogusnummer 500.304.2.

Titel: *De bokken en de schapen*.